

biblioteka **RE:PUBLIKA #4**

STRAST
David S. Pijade

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Glavni i odgovorni urednik:
Ivan Isailović

Urednica izdanja:
Zorana Simić

Pogovor:
Zorana Simić

Lektura i korektura:
Tamara Sokić

Dizajn korica:
Slavimir Stojanović Futro

Prelom:
Ivan Isailović

Štampa:
F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
www.glif.rs

DAVID S. PIJADE

STRAST

Priredila
Zorana Simić

KONTRAST
Beograd, 2024.

UVODNA REČ

Roman koji je pred vama predstavljao je kuriozitet u vreme svog nastanka i objavljivanja. Izvorno je publikovan 1921. godine u Zagrebu, tokom 20. veka nije nailazio na značajniju recepciju (i kad jeste, ona je uglavnom bila negativna), a u 21. veku doživeo je čak tri beogradska reizdanja, uključujući i ovo. Uporedo s tim, prilazilo mu se iz novog ugla – kako u okviru skorijih naučnih istraživanja tako, na pomalo pompezan način, i u savremenim medijima – kao jednom od prvih romana na srpskom jeziku u kojima se tematizuju homoerotizam i lezbejski odnos dve žene.

Svega tri meseca po povratku iz manastira gde je, naizgled paradoksalno, doživela seksualno buđenje, i to upravo u kontaktu sa ženom, osamnaestogodišnja Radmila počinje da upućuje pisma toj ženi, Margiti. Vreme prolazi, pritisci konvencija i očekivanja ljudi oko nje rastu, a Radmila neuspešno traga za ispunjenim životom u prestonici okovanoj palanačkim mentalitetom i malograđanskim politikama braka. Njena sećanja, svedočanstva i tumačenja vlastitog životnog toka – preciznije, „pada” i „propasti” – iščitavamo isključivo kroz pisma koja ona namenjuje odsutnoj Margiti, a koja obiluju erotskim konotacijama koliko i sentimentalnošću. Radmilina potraga za ljubavlju nailazi, međutim, na prepreke u društvu u kom vlada tabu homoerotizma i koje izneverava svoje članove. Shodno tome, ovaj kratki roman može se čitati kao (jednosmerno) epistolarno izveštavanje o potrazi za punim, smislenim životom, kroz koji bi junakinja uspela da se odupre (auto)destruktivnim porivima kako u mahom nepodsticajnoj okolini tako i u sebi samoj.

Strast: roman iz beogradskog života objavljen je nedugo nakon Prvog svetskog rata, u tek konstituisanoj Kraljevini SHS, u doba intenzivnih političkih, poetskih i društvenoistorijskih promena i previranja. Podnaslov upućuje na jednu od osnovnih ideja kojima se David Pijade vodio u pisanju romana: kritički pogled na dinamiku urbanog života i modernizacijskih procesa u eri (književnog) modernizma u prestonici Jugoslavije. Međutim, ovaj tekst ostao je na rubovima ključnih književnoistorijskih pitanja epohe, i to barem iz dva razloga. S jedne strane, David Pijade opredelio se za tematsko-stilski kompleks koji je u tom trenutku bio pretežno zastupljen u književnoj produkciji autorki – dakle, ne i autora, uglavnom opterećenih ratom i (posle)ratnim traumama – i koji ne korespondira s „velikim” narativima uspostavljanim i zahtevanim u krugu tadašnjih književnih autoriteta. S druge strane, marginalnoj poziciji romana zasigurno su doprineli i njegovi nedostaci, nedovoljna inventivnost u pronalaženju adekvatne forme kojom bi se optimalno obuhvatila složenost odabrane tematike, kao i (do) tad već anahroni melodramski nanosi.

Uprkos tome, ovaj roman dotiče se problema koji su i danas aktuelni, što svakako doprinosi njegovoj komunikativnosti sa savremenom publikom. Oslikavajući Margitin i Radmilin odnos, ali i druga Radmilina (erotska) iskustva, David Pijade kao da pita: Da li je i u kojim slučajevima strast moguće i/ili poželjno kontrolisati? Gde (u ljubavi) počinju i prestaju granice *ličnog* i *političkog*? Koja je cena (rodne) emancipacije? Da li je modernizacija fenomen bez roda? Na koje je sve načine seksualnost upisana u naše živote?

Gradeći pripovest na kontrastima – kontradikcijama i ambivalencijama u samoj protagonistkinji, ali i kontrastima između *animalnog/prirodnog* i *civilizacijskog/urbanog* te *erosa* i *tanatosa* uopšte – Pijade svoju junakinju vodi od manastirskih ćelija do

prestoničkih „žureva” i kulturnih događaja na Kolarcu, od uloge *femme fatale* do akterke u uzornim sadomazohističkim relacijama, od preljube do preljube. U savremenoj perspektivi, ovaj roman možemo tumačiti na različite načine – između ostalog, i kao literarni dokument o tadašnjim izazovima pisanja o (homo) erotizmu. U svakom slučaju, on se i danas, kao i pre stotinak godina kada je nastao, čita s lakoćom i u dahu.

Zorana Simić

Strast

Roman iz beogradskog života

Prvi put objavljeno: 1921.

I PISMO

Moja draga Margita!

Čini mi se, da nas večnost razdvaja. Pre tri dana poslala sam ti svoje poslednje pismo, a danas mi već izgleda da imam tako mnogo da ti kažem, da ti onda nisam rekla gotovo ništa. Juče su se navršila puna tri meseca kako sam izišla iz manastira. Kako dani prolaze. I svi mi još govore, kako sam mlada i kako moj život tek nastaje. Kako se svet vara; sudi o nama po broju naših godina, po spoljnim utiscima, što dobija od nas. Niko od njih ne sluti, koliko sam stara, koliko sam preživela, da ceo moj život leži za mnom, i da je ovo, što dolazi sada posle moje osamnaeste godine, samo pabirčenje i ređanje u album uvelih, sparušenih cvetova, koji su nekada tako sveže mirisali na našim grudima.

Sinoć pred spavanje, uzela sam tvoju sliku, dugo je posmatrala i razgledala do sitnica. Bila je već skoro ponoć. Prozori na mojoj sobi stajali su širom otvoreni, i svežina iz bašte, pomešana sa mirisom mokre zemlje i uvelog lišća, koje tek što je počelo da truli, ulazila je u svaki kut i dopirala do mene. Prijatna jeza strujala je celim mojim telom; i ja navukoh jorgan od ružičaste svile do guše i sva se umotah. Negde u daljini neko je pevao neku setnu pesmu. Inače je bilo mirno. Gledala sam tvoju sliku i mislila o tebi. Iako nema sumnje, da je ona veštački izrađena, ne liči ni najmanje na tebe. Zato sam se rešila da je iscepam. Iscepaću sve fotografije. Ne treba mi nijedna. Na njima smo kao mumije ukočene i mrtve.

Ove dve crne pege nisu tvoje oči. Ja njih vrlo dobro poznajem. Tvoje oči u zoru imaju boju plavoga jezera između brda pod našim manastirom; u podne žutih krinova prelivekih suncem; s večeri se tvoje oči plave kao ljubičice, koje smo brali s proleća u šumarku pored sela i od kojih smo pletli vence Bogorodici. Noću one imaju tamno zelenilo jela, koje rastu više našega groblja i pune su trepeta zvezda i šapata jorgovana pored starih zidina. Kako dobro poznajem tvoje oči. One su se često uvlačile u moju dušu unoseći u nju sladak nemir cveta, koji je prvi put dodirnuo leptir. One su mi otkrile čitav jedan svet vilinskih lepota, koji pre toga nisam poznavala. U očima tvojim pročitala sam prvi put svoj bol i osetila prvu svoju radost.

Prvi bol! Prva radost! Šta su oni za belu čednu devojačku dušu, to ja znam.

Bila sam ostala rano bez oca. Jedinica, lepa, bogata. Majka me je mazila i obasipala miloštom, ispunjavala mi je i najmanju želju. Nisam poznavala stvar, koju ne bih mogla dobiti. Imala sam haljina punu jednu škrinju. Od skupocenih engleskih štofova, tankih kao paučina od gaze i ljupkih, gizdavih od svile. Imala sam plitkih lakovanih cipelica i atlasnih sa rubovima izvezenim biserjem i cipelica od jelenske kože sa visokim potpeticama. Šta ja nisam imala! A meni tek ako je bilo petnaest godina. Rodbina me je obasipala darovima, kavaljeri cvećem i skupocenim mirisima. Da, ja sam već onda bila okružena gomilom besposlenih mladića, koji su mi po vazdugi dan mesecima govorili kako sam lepa, kako sam ja najlepša! I ja sam ih ravnodušno slušala. Ili ne, ne baš sasvim ravnodušno. Oni me doduše nisu privlačili, ali su mi bili užasno smešni. Ja se gotovo nikada nisam mogla uzdržati a da im se ne smejem u oči, da im se ne rugam u lice. Zato su me zvali kapricioznom, bezdušnom, kaćiperkom. Meni je sve to godilo; godilo mi je da ih gledam, gde obleću oko mene kao pčele oko cveta. Šta sve nisu činili samo da mi se udvore. Gutali su

svaku moju reč, samo da dokuče kakvoga bih ja želela. Udešavali se i izbrijavali svakoga dana; birali reči, pričali mi najneverovatnije priče i obećavali zlatna brda. Na sve to ja sam se samo smejala.

Svi su mi oni odreda bili odvratni. Najradije sam sedela na svojoj ljuljatici, zavaljena, njihala se i plazila se na sva njihova udvaranja. Volela sam da ih gledam u krugu oko sebe zaprepašćene, očajne. Volela sam da im ponavljam po hiljaditi put, da ih ne trpim i da su mi odvratni. Govorila im da znam zašto se toliko zamlaćuju, da su pohlepni na moje bogatstvo, a ne na moju ličnost. Oni su me uzalud uveravali, da se varam.

Ja im nisam verovala; ali noću, ostavši sama u svojoj sobi, zapalila bih sve sijalice i stala pred veliko ogledalo u uglu. Bila sam zaista vrlo lepa. U kratkoj beloju markizetskoj haljini, koja jedva ako mi je pokrivala kolena, gola vrata i golih ruku, sa svilenim providnim čarapama na tankim oblim nogama, sa belim atlasnim cipelicama na malim stopalima, sa uvojcima crnim kao gar, koji su se nežno povijali oko tankog belog vrata... Oči velike i crne; usne neobično rumene, jedre i sočne. Da, bila sam zaista lepa i primamljiva.

Takva sam došla jednoga dana u manastir: lepa kao kneginjica u bajkama, vesela raskalašna i neobuzdana. Oči su mi bile čiste i vedre. Još nisam poznavala ni brigu, ni bol, ni ushićenje, ni zanos, ni radost, ni tugu. Bila sam veliko dete, razmaženo i raspušteno; smejala sam se i kikotala po vazdugi dan. Ti se toga sećaš vrlo dobro. Ušla sam u mračne manastirske zidine kao oluja noseći sa sobom svežinu slobodnih gora i čist zrak cvetnih livada. Vi ste sve bile mračne i ozbiljne kao crne rize na vama. Gledale ste stalno preda se kao ljudi, kojima savest nije čista. Hod vam je bio spor, a glas vam se jedva čuo, kao da ste se tek podigle od neke teške bolesti. Kao senke stalno ste nas pratile.

Odjednom je moja veselost izumrla; smeh mi je iščileo na usnama. Sjaj mi je potamneo u očima, a u grudima mi je srce

drhtalo od studa. Nisam znala šta ću i kuda ću. Nisam znala, kome da se požalim, kome da se izjadam. Sve je oko mene bilo tako strano i tuđe. Ko bi me i razumeo? Ja još nisam nikoga poznavala. Onda dođe radoznalost. Ta ja sam bila još dete! Počela sam da posmatram ljubopitljivo oko sebe. Čutala sam i gledala. Gledala sam i razmišljala o svemu, što bih videla. Tada je otpočeo novi život za mene.

Klečale smo u maloj seoskoj crkvi i molile se Bogu, da nam oprosti grehove, što smo počinile. Počinile? Moja je duša onda bila bez grehova, bela i čista kao ljiljani, kojima je bila uvenčana Bogorodica. Toga sam bila svesna. Zato moja molitva i nije bila molitva pokajnice. Ja sam se svesrdno molila Bogorodici, da mi lice ne uvene u hladu manastirskom, da mi obrazi ne izgube rumenilo i svežinu, da mi usne ne usahnu u večitoj molitvi, da mi telo pogrbnjeno nad molitvenikom ne izgubi vitkost i draž. Moja je molitva bila topla, iskrena. Kada sam podigla glavu videla sam svoje drugarice oko sebe, brižne i ozbiljne. Pred oltarom stajao je sveštenik i govorio nešto, što ja nisam razumevala. Kako mi je bio smešan! Bio je strašno gojazan. Trbuh mu je naličio na veliko bure koje se klatilo tamo-amo. Na znojavo lice stalno mu je naletala jedna muha, koju je on uzalud terao. Bio se zarumenio kao božur i zajapurio kao naš baštovan Mića posle kopanja. Jedva sam se uzdržavala da ne prsnem u grohotan smeh. Kada sam odjednom osetila na sebi tvoj pogled. Okrenula sam se i pogledala te. Klečala si mirno na hladnom pločniku, pognute glave i sa sklopljenim rukama na grudima. Lice ti je bilo belo kao kruta marama oko njega pod crnim okriljem. Nikada lepši lik nisam videla. Bila si lepša i od same Marije Magdalene u našoj maloj manastirskoj kapeli, na koju tako mnogo naličiš. Izgledalo mi je, kao da sam te onda prvi put videla. Videla te i zavolela te. Otada sam stalno tražila tvoje društvo. Uvek bih našla ma šta da te pitam; ili sam ti pričala ludosti, što su mi se nadale na um. Postala

sam najrevnosnija među učenicama, samo da bih privukla tvoju pažnju na sebe. U crkvi sam bila mirna kao kip i nisam se smejala. U vrtu sam stalno sedela tebi uz koleno zablenu u tvoje setne sanjalačke oči, koje su uvek bile pokrivene senkom tvojih dugih trepavica. Ili sam gledala tvoje tanke usne, ružičaste kao behar na kajsiji kraj seoskog kladenca, kako se ljupko povijaju kao struk ruzmarina, kada ga poljubi svežina noći posle žarkoga dana.

Šta si ti onda bila meni, moja draga Margita! To si i sama osetila. Nisi bila ravnodušna. Znala sam. Posle „večernja” najradije si šetala sa mnom po velikom manastirskom vrtu, ili sedela pod starom lipom nad okomkom ispred manastira. Milovala si me nežno po kosi ili si mi gladila belu jedru ruku. Tebi onda nije moglo biti više od devetnaest godina, i ni u čemu nisi naličila na druge sestre. Njina su lica bila odviše ozbiljna, a u očima njihovim, kada bi me pogledale, zatreperila bi pakost ili zablistala zavist. Tvoje je lice bilo slika tvoje duše, a duša je tvoja bila plemenita i ponosita.

Kako sam bila presrećna, kada sam prvi put osetila, da me voliš. Toga dana je pripeka bila vrlo jaka. Pitomice i sestre su se odmarale posle ručka u hladnim manastirskim ćelijama. Nas dve smo sedele same u bašti pored ribnjaka u hladu jasena. Pričala si mi o svome zavičaju. Daleko na jugu u jednoj vili kraj mora živeli su tvoji. Imala si roditelje, braću i sestre, koji su te voleli. Imala si drugarica i prijatelja, koji su se otimali oko tebe. Imala si da biraš, nasladu, zabavu i uživanje. Ti si se odrekla svega toga. Zbog jedne crvene ruže. U senci crkvenog svoda vidala si uvek njegov lik. Mesecima, kad god si pohađala crkvu nepoznati je mladić stajao na istom mestu, u uglu. Molila si se Bogu, ali si drhtala pri pomisli, da njegov pogled počiva na tebi. Bila si presrećna i nikada ranije tvoja molitva nije bila tako usrdna. Kada si izlazila iz crkve vaši bi se pogledi susretali. Nemi pogledi, duboki i kratki. Nisu trajali nikada duže od jednog uzdaha. Došao je Vaskrs. Obukla

si svoju najlepšu haljinu. Majka ti je toga jutra stavila prvi put oko vrata svoju tešku bisernu ogrlicu. Glavu si okitila vencem od beloga narcisa. Sve su oči počivale na tebi. Šta si ti marila! Za svet se nisi udesila. Za svet nisi obukla svoju najlepšu haljinu. Za svet te nije mati okitila biserjem i vencem od beloga narcisa. Nepoznati mladić stajao je u senci, na istom mestu. U ruci je držao krupnu crvenu ružu. Ti si je videla. I dok su ti usne šaputale toplu molitvu, ona je stalno lebdela pred tvojim očima. Ona ti je već počivala na nedrima. Već si osećala njen opojan miris. Služba se svršila; narod je povrvio ka izlazu. Ti i tvoja skromna drugarica pođoste poslednje. Kao da te noge nisu nosile. Nisi osećala poda pod svojim nogama. Srce ti je kucalo kao ptičici, kada je uhvatimo. Iz ugla vam je senka pošla u susret. Već si htela da pružiš ruku i da primiš divan cvet. On ga pruži tvojoj skromnoj drugarici do tebe. Tvoje je srce prepuklo. U očima ti je potamneo sjaj. Zarila si tvoje bele zube u donju usnu, da je iz nje potekla krv. Došla si kući i iskidala svoj beli venac od narcisa. Nogama si smrvila svoju bisernu ogrlicu. Svoju najlepšu haljinu si poderala.

Margita, zašto si mi sve to ispričala? Zašto nisi sakrila od mene tajnu svog života? Zašto je bilo potrebno da usadiš u moju dušu svoju tugu i svoj bezmerni bol? Zašto si kanula na moje srce gorku kap pelena, koju dotle nisam poznavala?

II PISMO

Moja draga dobra Margita!

Moj je život danas gorak i čemeran. Ne možeš da pojmiš kakav je. Kako sam nekada čeznula za svojim zavičajem, danas mi je on odvratan i mrzak. Beograd je jedna velika, prljava palanka, najkužnija palanka u našoj zlatnoj otadžbini. Koliko je tu spleta-ka i sitnih pakosti. Sitne, sitne duše. Čini mi se, da ceo svet živi ovde samo od toga.

Pre neki dan bila sam na žuru kod Milene, jedne svoje dalje rođake. Njen je muž profesor na ovdašnjem univerzitetu. Vrlo dosadan čovek, ni najmanje simpatičan. Milena je zlatna ženica, vrlo vesela i prilično ćurkasta. Naivna je, veruje svakome muškarcu. Ja im nisam nikada verovala. Svi oni odreda lažu i vole da se samohvališu.

Društvo je bilo, iako raznoliko, strašno dosadno. Neki docent univerziteta, koji se očigledno udvarao domaćici, pričao je svoje doživljaje sa puta kroz Italiju. Pokušavao je da bude i duhovit i pravio glupe bljutave viceve. Mlade žene i devojke blenule su u njegovo lepuškasto lice dok je pričao, i svaka je nalazila ponešto da ga zapita i da tako skrene njegovu pažnju na sebe. On je imao za sve njih gotov odgovor i jedan odvratan osmejak. Po tome osmejku videlo se, da je mladi doktor bio prilično zaljubljen u samoga sebe. Gospođica Zarićeva svirala je dosta dobro jednu Betovenovu sonatu, ali je niko nije slušao. Ona je malo postarija devojka, nije lepa, ali ima tako dobroćudno lice i blag pogled. Dok je ona svirala celo se društvo slatko smejalalo nekoj gluposti,

koju je ponovo rekao mladi doktor. Pošto je svaki popio po šolju čokolade sa kajmakom, i pojeo po nekoliko kolača, društvo se podelilo u manje grupice. Mladići i devojke su se izdvojili u jedan ugao, a u drugi zreliji ljudi i mlade žene. Domaćica se zabavljala pored klavira sa svojim obožavateljem. Počelo se uveliko ogovarati. Od ogovaranja nije ostala pošteđena ni sama domaćica. Šuplji, šuplji razgovori i vrlo prostački maniri. Koliko je izveštačenosti već samo kod naših devojaka i mladića. Koliko oskudice u vaspitanju, koliko duhovnog siromaštva. To je bio prvi „žur” koji sam ja posetila, nadam se, da je i poslednji. Prosto sam pobjegla. Ja ne mogu da izdržim u njihovom društvu, a u toj sredini treba provesti ceo svoj život.

Zato mi piši kad god možeš. Tvoja su mi pisma sada jedino razonođenje, jedina zabava. Moja zlatna Margita.